

ANADOLU TARİHİNDE HİTİTLERİN SOSYO-EKONOMİK YAŞANTISI*

Ahmet DENİZ**

ÖZET

Anadolu'da birçok devlet kurulmuş, bu topraklar da çeşitli kavimler yaşamış ve yok olmuşlardır. Bilinenleri sıralarsak M.Ö. 2000'li yıllara dayandığı görülmektedir: Hititler, Hurriler, Urartular, İyonlar, Frigler, Lidyalılar, gibi çoğunluğu Ari ırkının soyundan gelen kavimler statüsünde Anadolu'da yaşadıklarını biliyoruz. Anadolu'da kurulup büyük bir medeniyet kuran Hititler, en bilinen ve en dikkat çekenlerin başında gelmektedir. Hititler, tarihte çok önemli roller üstlenmiş olup, Anadolu tarihinde çok önemli bir medeniyeti oluşturmuşlardır. Bu bağlamda Hititlerin siyasi, iktisadi ve sosyal anlamda diğer devletlere medeni öncülük ettiği söylenmektedir. Özellikle iktisadi anlamda çok gelişmiş bir topluluk olduğu ve kendilerine has iktisadi bir yaşam tarzlarının olduğunu söyleyebiliriz. Dini bayramlarını incelediğimizde dikkati çeken tapınak ekonomisinin olmasıdır. Tarımsal ürünlerin üretimini, Anadolu coğrafyasına benimseten bir topluluk olduğu bilinmektedir. Devlet düzenini sağlarken kanunların ve vergi sistemini oluşturmuş olmaları diğer önemli bir hususu teşkil etmektedir. Aynı dönemde yaşamış diğer devletlerin ve ırkların sosyo-ekonomik açıdan Hititlerden etkilenmiş olup gelecek nesillere, kültürel açıdan güzel bir miras bırakmışlardır. Bu bağlamda, Hitit ekonomisinde ki istikrara bağlı olarak nasıl güçlendiğini, nasıl geliştiğini ve nasıl büyük bir imparatorluk halini aldığını görmek gerekir. Hitit İmparatorluğu'na arkeolojik açıdan çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bilinen veya bilinmeyen birçok Hitit kalıntılarının araştırılması, Anadolu tarihi için ayrıca önemlidir. Gerekli proje destekleri sağlanıp diğer uygarlıklar hakkında da sosyal ve ekonomik yaşantılarının analizleri yapılarak Anadolu tarihi aydınlatılmalıdır.

Anahtar Kelime: Hititler, Anadolu, Ekonomi, Tarım, Tapınak Ekonomisi.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı, El-mek: ahmetdenizz@hotmail.com

SOCIO-ECONOMIC LIFE OF HITTITES IN ANATOLIAN HISTORY

STRUCTURED ABSTRACT

In this study, analysis of how Hittites, who started to settle in Anatolia around 2000 BC, transformed this region into an agriculture center was aimed. Research on how they sustained economic wealth for long years by implying what kinds of laws and rules in order for economic stability not to be destroyed was conducted. Examination of domestic economy, tax systems, trade, religious and political structuring was aimed. Stockbreeding took second place in Hittites, whose economy depended on agriculture.

Hittites tried to make economic and societal life systematic, and to rule the state in a central form. State was given to public temporarily, in order to manage the land. People managing these lands were charged to fulfill the food needs of soldiers and to satisfy the military needs of the government with the profit they earn. As Hittite laws are researched, it was seen that legal items were added related to the agricultural products, which are the greatest income of the government, not to be harmed. While remission in return of money of some crimes committed in this period was applied in Hittites; this great income was the main reason for them to treat solid to crimes especially about agriculture. Whole land belonged to the palace or temples in Hittites. Despite all these, there were also laws that acknowledged the right of private property. Development of agricultural function in Anatolian geography was limited due to their being under the function of temples and palaces. Manorial system in Anatolia was inherited from Hittite culture. The business, from which tax was collected the most, was agriculture. Usually food items were collected as tax according to the land being operated, or valuable materials were paid as tax.

Hattusa, capital city of Hittites, was a trade center and a haunt of caravans. Having a very lively trading life, it hosted a large Merchant community. They tried to ensure sovereignty in the Eastern Mediterranean region, in which trade is dynamic, and entered the lists in the coastal cities in this region in order to exert dominance. There are registries, which must be related to famine years, regarding grain to be sent from Egypt via ships. Geographically Anatolia has been a region, in which agricultural lands were difficult to be operated by the equipment of the era. Vegetables, fruits, cereal products and domestic animals existed in Hittites farms. Variety of the grain production has not only taken place in inscriptions. Productivity of the lands was considered by giving thought to status of the lands being managed as agricultural lands and the conditions of the period they existed. During field research, muller stones for crushing grain were discovered. It was understood that they worked not only for cereal products but also for drinks, and wine and beer were produced. Their farms demonstrated that in the economy, in which agriculture takes a large place, stock breeding was also done and stock breeding also contributed to the government extensively. It was recorded in the resources that at their final periods, Hittites purchased goods from outside because of drought.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

“House” system also expressed the hierarchical system in the society. Small framed houses were clustered around a large framed house in the hierarchical system and they produced depended on this large house. It was mentioned that houses and lands of weavers living in Arinna and Zippalanda cities were under the exemption, however in new laws only the houses of weavers in these cities were under the exemption.

In states that include complex societies, the feeling of living together is riveted as long as economic power is well. For this reason, commitment of forceful people living within the state was assured by increasing the incomes of the temples. In the inscriptions obtained as a result of searches, existence of doctors, carpenters, masons, ceramists, weavers, shoe makers, tailors, fullers, barkeepers, fishermen, chefs, sorcerers, custodians and gatekeepers was revealed. A division of labor was also made between men and women in Hittites. While men harvested in summer season; women were assigned to milling. The existence of a payment difference between men and women was not because of sex discrimination, but because men worked more efficiently than women in terms of workforce. Therefore, men earned two times more Money compared to women. Besides people employed for managing the lands and recruiting staff depending on increasing workforce in farms, the government sent cost free slaves to farms or agricultural lands to work in periods, in which product variety was high. Slaves being sent to farms and family members to work in these farms, which are mentioned in the inscriptions, demonstrated that farms were actually not so small in size.

In conclusion, it might be stated that Hittites were one of the most ancient civilizations of Anatolia. Formation of stable production areas, which enable order in economic life, separated Hittites from other civilizations in the same period. The Hittite Empire, which had a strong economy, owned a strong army because of this reason. They executed quite strict attitudes and laws both in their domestic affairs and external affairs, in order for the economy not to be disrupted. They transformed Anatolia as a granary. Research of Hittite ruins is extremely important for Anatolian history. By this means, necessary Project supports can be provided and analyses of social and economic lives regarding other civilizations can be extended. Prehistoric period and the middle ages, which remain out of focus in terms of Anatolian history, must be enlightened. Manorial system, which comes ahead of the heritage they left to Anatolia, is left from Hittite culture. The second important heritage Hittite culture left are beekeeping and honey trade. Cultivator is understood to be the most important equipment among the heritages left.

Key Words: Hittites, Anatolia, Economy, Agriculture, Temple Economy.

1. GİRİŞ

Tarihte iz bırakmış olan Hititler, M.Ö. 2000 yıllarında ön Asya topraklarına yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu'ya yerleşen Hititler, bu bölgeyi bir tarım merkezi haline getirmişlerdir. Bu sayede kendi dönemleri içinde büyük bir imparatorluk haline gelmişlerdir. Ekonomisinin büyük bir bölümü tarıma dayanan Hititlerde, ikinci sırada hayvancılık yer almıştır. Anadolu'yu bir tahıl

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

ambarı haline getiren Hitit devleti, iktisadi istikrarın bozulmaması için birçok önlem almışlardır. Alınan bu önlemler kanunlar şeklinde madde haline getirilmiş ve bu yasalardan taviz vermemişlerdir.

Hititlerin, Anadolu coğrafyasına nereden geldikleri tam olarak açığa kavuşturulmamıştır. Buna mukabil Anadolu'nun yerli bir halkı olmadığı söylenelemiştir. Anadolu'ya gelişleri ani bir göç şeklinde olmamış, kuşaklar boyu süren sistemli bir göç ile Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Hititler, Anadolu'da güçlü bir devlet olarak varlığını belli ettirmeden önce, Asur Ticaret Kolonileri zamanına dayandırılmaktadır (M.Ö. 1950-1750). Önemli yerleşim yerlerinden olan Kayseri-Kültepe bölgesinde yapılan kazı çalışmaları sonucunda yazıtların ortaya çıkmasıyla Anadolu'da yaşadıkları kanıtlanmıştır (Alp, 1997: s. 1-17). Bu çalışmada, Hititlerin iktisadi hayatlarının nasıl geliştiğini, nasıl güçlü bir devlet şekline geldiğini ve ekonomisinin bozulmasıyla nasıl yıkılma sürecine girdiğini anlatmaya çalışacağız.

Anadolu'nun en kadim medeniyetlerinden olan Hititler, aynı zamanda iktisadi alanda da en gelişmiş medeniyetler arasında olmuştur. Hititlerde iktisadi gelirlerin çoğu coğrafyasının koşullarından dolayı tarımdan gelmiştir. Tarım, Hititlerin en büyük gelirleri arasında olmuştur. Tarıma dayalı geçimini sağlayan halk toprağa bağlı bir şekilde hayatlarını devam ettirmişlerdir.

2. DEVLET VE SİYASİ YAPISI

Hititler, iktisadi ve toplumsal hayatı sistemli bir hale getirmeye çalışıp, devleti merkezi bir şekilde yönetmeye çalışmışlardır. Siyasal anlamda devletteki bütün yönetim merkezlerini tek elde toplamaya çalışan Hitit kralları, diğer bölgelerde ki yöneticileri, başkent Hattuşaş'a bağlı hale getirmişlerdir. Bu maksatla merkezi yönetimin güçlü kalınmasını sağlamışlardır. Hititlerde iktisadi hayat toprağa bağlı bir şekilde oluşmuştur. Toprakta elde edilen gelirler ile Hitit kralları siyasi güçlerini şekillendirmişlerdir. Devlet, toprağı işletmek için geçici bir şekilde halka vermiştir. Bu toprakları işleten kişiler, kazandıkları kârla askerlerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak ve devletin askeri alanda ihtiyaçlarını gidermek üzere görevlendirilmişlerdir. Halk toprağa bağlı hale getirilmiş ve buna mukabil devletin kamu işlerini yapmakla yükümlü tutulmuşlardır. Hititlerde toplumsal sınıflar iktisadi anlamda var olan güçlerine göre şekillenmiştir. Toplumda kişiler buldukları sınıfa göre konumlandırılmışlardır. Bunun temelinde hürler ve köleler olmak üzere iki sınıftan oluşmuştur (Alp, 1997: s. 1-17).

2.1. Kanun Ve Yasaları

Hititlerin ekonomilerinin temelini tarım oluşturmuştur. Tarım, Anadolu'da yaşayan toplulukların ortak geçim kaynağı olmuştur. Tarıma verilen önem, Hititlerin yasalarına da yansımıştır (Kınal, 1998: s. 163). Hitit panteonunun en üstünde yer alan Fırtına Tanrısı, hediye olarak yağmurun yağmasını sağladığı, yapılan araştırmalar sonucunda ele geçen 200 maddeli, Hitit yasasında anlatılmıştır. Bu yasalarda tarımın hangi yöntemlerle yapıldığı, toprağın nasıl işlendiği, nasıl kiralandığı, tarımda çalıştırılan hayvan ve aletlerin ücretleri geçmiştir (Ünal, 1999: s. 209). Özellikle bu yasalarda geçen "eğer bir bağ" kelimesi ile giriş yapılmışsa ve tarımsal topraklara ya da tarımsal ürünlere karşı bir zarar verme durumu olmuşsa, buna karşı cezalar verilmiştir. Bunun amacı ise tarıma verilen zararların engellenmesi ve tarım alanında ki sistemin bozulmaması hedeflenmiştir (Reyhan, 2009: s. 164).

Bulunan Hitit yasaları iyice araştırıldığında yasaların çoğunlukla devletin en büyük gelirlerinden olan tarımsal ürünlerin zarar görmemesi üzerine kanunsal maddeler konulduğu görülmüştür. Bu kanunlarda tarım arazilerinin sulanması için kesilecek meyve ağaçlarının bile kesilmesine müsaade edilmediği belirtilmiştir. Bu yasalar arasında tarımda verilen zararlar sonucu, işlenen suçlar arasında en ağırları olarak gösterilmiştir. Bir kişi tarım arazisi ekiliyken tarlaya bir kez daha tohum ekirse ölüm cezasına çarptırıldığı ve cezanın uygulanmasında da diğer verilen

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

cezalara göre daha keskin olduğu anlatılmıştır (Ertem, 1972: s. 85). Bu tür suçlarda ki infaz anlayışı da çok sert olmuştur. Suçlu bağlanıp, ters yönde ilerletilen iki öküz tarafından parçalara ayrıldığı belirtilmiştir (Reyhan, 2009: s. 164). Bu dönemde, işlenen bazı suçların para karşılığında affedilmesi Hititlerde de uygulandığı görülmektedir. Belkide ilk kefalet sistemi bu dönemde olmuştur. Özellikle tarımla ilgili olan suçlarda katı davranmalarının ana nedeni kıtlık korkusu olmuştur. Tarımın ülke de ki iktisadi hayatı ayakta tutan, devletin gücünün asıl kaynak yeri olması bu suçların affedilmesini yasaklamıştır. Toprağın işletilmesi esnasında çıkacak herhangi bir olay halk arasında sorunların yaşanmasına ve kralların otoritelerinin sarsılmasına neden olabileceği düşünüldüğünden toprakla ilgili yasalarda ölüm cezaları çok katı olmuştur. Bu nedenle krallar tarımla ilgili sorunların yaşanmamasına çok özen göstermişler ve herhangi bir sorun yaşandığında bunu en ağır şekilde cezalandırmışlardır (Ersoy ve Reyhan 2001: s. 125).

Kılıç ve Akkuş Mutlu'ya göre; Eski Mezopotamya toplumları ile Anadolu'daki Hitit toplumunun kanunlarına göre, kölenin evden kaçması, kadın kölenin efendisinden habersiz başını örtmesi, kölenin hırsızlık yapması ve kölenin efendisine karşı gelmesi suç kabul edilmekte ve buna karşılık belirli miktarda ceza verilmektedir. Yine kanun maddelerinden görüldüğü kadarıyla cezalar çoğunlukla organ sakatlama şeklindedir (Kılıç ve Akkuş Mutlu, 2013: s. 291). Önasya ülke kanunlarından farklı olarak Hitit kanunları, kişinin işlediği suça karşılık ona cezai yaptırımlardan farklı uygulamaları dikkat çekmektedir. İşlenen suçun durumunu, suçun işlenmeden önceki durumuna geri döndürülmesi hukuksuzluğun ortadan kaldırılacağına ve adalet her iki taraf için sağlanacağına inanılmıştır. Hitit Kanunları aynı zamanda tazminat ve kefalet esasına dayanmaktaydı.

2.2. Toprak Kullanımı

Yasalar haricinde, Hititlerle ilgili ele geçirilen yazıtların pek çoğunda tarım, hayvancılık, üretim ve yiyeceklerle ilgili bilgilerde bulunmuştur. Bu belgelerin en önde gelenleri arasında Hititlerin, Anadolu topraklarını kendi ticareti amacıyla kullandıklarını anlatan toprak bağış belgeleri gelmiştir. Bu belgelerde sınır hatlarında bulunan toprakların, kralın emriyle bazı hanedanlara verilmesini ve güvenlik açısından önemini anlatmıştır (Ünal, 1999: s. 209).

2.3. Veraset ve Özel Mülkiyet Hakkı

Din, her zaman bir toplumun yapısını şekillendiren özelliklerin başında gelmiştir. Hititlerde de din kavramı çok ayrıcalıklı görülmüş ve toplumu şekillendiren kavramların en etkilileri arasında yer edinmiştir. Dini düşüncelerin toplumun her alanında yer edinmiş olduğu Hititlerde, toprağın tamamı saraya veya tapınaklara bağlı olmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen özel mülkiyet hakkının tanındığı yasalar da mevcut olmuştur. Hitit yasalarında 168. madde halka özel mülkiyet hakkı da vermiştir (Ertem, 1972: s. 84). Bu bağlamda toprağı işletme hakkı kral, tapınak ve halk arasında olmuştur.

Tapınaklara verilen araziler dışında, halka verilen arazilerde de asıl amaç halkın üretimi sürekli sağlayarak iktisadi hayatın herhangi bir aksaklığa uğramaması düşünülmüştür. Kral tarafından toprağın işletilmesi halka verilirken, halk istediğinde toprağını arttırma imkânına da sahip olmuştur. Genellikle arazinin satın alınması, veraset yoluyla devredilmesi veya bağış olarak bırakılması yoluyla, halk arazisini genişletebilmiştir. Bu yasaların verdiği haklar çerçevesinde yapılabilmektedir (Klengel, 1986: s. 25-26).

Hititlerde veraset anlayışı farklı bir şekilde uygulanmıştır. Bu anlayış Mezopotamya'dan farklı bir şekilde olmuştur. Mezopotamya'da olduğu gibi bütün araziler tapınakların hâkimiyetlerine bırakılmamış, özel mülkiyet hakkı da tanınmıştır. Hititlerde ki iktisadi hayatın farklı gelişiminin birçok nedeni olabilir. Anadolu'da sulak alanların çok olması ve hammadde kaynaklarının bol olması bölgenin yeni araç gereçlere ihtiyacını doğurmamıştır. Bu nedenle

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Anadolu'da ki çağların ilerlemesi Mezopotamya'ya göre biraz daha geç olmuştur (Childe, 2007: s. 176). Anadolu coğrafyasında, tarımsal işlevlerin tapınakların ve sarayların işlevinde olmasından dolayı gelişimi kısıtlanmıştır. Neolitik çağda toplulukların yaşamlarını devam ettirmeleri için tarım ürünleri yetiştirilmeleri gerekmiştir. Tarım arazileri tapınaklara ve saraya bağlı olduğu için buralara vergi verilmesi gerekli kılınmıştır. Devlet kendisine ait gördüğü arazileri kiralarmış gibi halka vermiştir. Bu sistem uzun yıllar toprak sahibinin, toprağı işletmesinden sonra mülkiyet hakkını toprağı işletene bırakmıştır. Mülkiyet hakkı kazanan toprak sahibi, bu seferde vergi ödemek zorunda kalmıştır. Ama burada önemli olan mülkiyet hakkının tanınmış olmasıdır (Eğilmez, 2005: s. 35). Tımar şeklinde işletilen topraklara Hititçede Gıstukul, bu tımar topraklarını işleten şahıslara ise Lu Gıstukul ismiyle adlandırılmıştır (Beal, 1988: s. 291).

2.4. Vergi Sistemi

Toprağı işletmesine karşın vergiye tabi tutulan halk dışında, Krallar tarafından ayrıcalıklı tutulan kişiler işlettikleri toprak karşısında vergiden muaf tutulmuşlardır. Bu kişiler arasında genelde krallara yakın olan kişiler ve asiller muaf tutulmuşlardır. Ayrıcalıklı kişilere verilen araziler, devlet üzerinde ki hakları sınırsız olan ve devletin en üst yöneticisi olmasından dolayı imkânları çok geniş olan krallar aracılığıyla olmuştur. Bu sistem en eski Hitit döneminden itibaren uygulandığı bilinmektedir (Alp, 2005, s. 76–77).

Verginin en fazla alındığı iş tarım olmuştur. Bu maksatla devlet bu konu da daha titiz davranmıştır. Tarımda ki vergilendirme, askeri ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Hititçede vergiye "Sahhan" ismi, bedenen çalışmaya ise "Luzzi" denilmiştir. Toprağı işleten kişiler, asker besleme, krala vergi ödeme, yol, köprü tapınaklar gibi işleri yapmakla mükellef tutulmuşlardır (Ersoy ve Reyhan, 2001: s. 125).

Arazileri, vergi ödeme mükellefiyetiyle işleten kişiler bazen bu yükümlülüğü kaldıramayacak bir zorluğun içine girdiklerinde, kral bu duruma müdahale ederek vergi miktarını azaltma yoluna gitmiştir. Buna örnek olarak, IV. Tuthaliya'nın, Tarhundassa'yı ziyareti esnasında Kral Muwatalli'nin koyduğu Sahhan ve Luzzi vergisinin ödenmesinde zorluklar çekildiğinden bu vergi azaltılmıştır (Ünal, 2007: s. 65).

Vergi olarak genelde işletilen araziye göre gıda maddeleri alınmış veya değerli malzemeler de vergi olarak ödenmiştir (Ersoy ve Reyhan, 2001: s. 131). Fakat bu verginin nasıl bir şekilde dağıtıldığı bilinmemiştir. Dağıtımın nasıl yapıldığı bilinmese de toprağı işletenin, üretimde elde ettiğinin 4/1'ini yönetime tesis etmesi gerekmiştir. Yani devlet bu 4/1'ini toprağı kiralamasına ve verginin mükellefiyetine göre almıştır. Bu bağlamda devlete tahsis edilen meblağda, verginin ne kadar olduğu tamamıyla bilinmemiştir (Eğilmez, 2005: s. 36).

2.5. Dini Yapısı

Tarım, Hitit toplumunun benliğine öyle işlenmişti ki, kültürel ve dini merasimlerini de tarıma göre belirlemişlerdir. İlkbaharda ekimi yapılan arazilerin, toplanması yaz aylarında olmuştur (Hoffner, 1974: s. 28). İki büyük törenleri olan Hititlerin, bu törenleri de tarım arazilerinin hasadı yapıldıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Hitit çivi yazısında ilkbahar ayında kutlanan bayramlara "Antahsumsar" olarak adlandırılırken, sonbahar ayında kutlanan bayrama ise "Nuntariyashas" adı verilmiştir. Bu bayramlar başkent Hattuşaş ve diğer şehirlerde kutlanılmış, tapınaklara gidilip dua edilerek geçirilmiş ve tarım üretiminin daha iyi geçmesi için dualara edilerek merasimler sonlanmıştır (Güterbock, 1997: s. 89). Hititlerde, tanrılar toplumsal alanda çok önemli bir konumda görülmüşlerdir. Anadolu bölgesine göç edip yerleşen Hititler, Anadolu'da ki siyasal düzene ayak uydurduğu gibi sosyal ve dini anlamda da Anadolu topluluklarına ayak uydurmuşlardır. Anadolu topluluklarının inançlarını da zamanla kendi dini inançları haline getirmişlerdir. Bu öyle bir hal almış ki Hititlerin ilk krallarından olan Anitta, Anadolu

topluluklarının en büyük tanrılarında olan Fırtına Tanrısının sevgisini kazandığı için kendisiyle övünür (Dinçol, 1982: s. 26; Martino 2006: s. 35–36).

Anadolu'ya göç eden Hititler, göç esnasında birçok şehri harap etmişlerdir. Özellikle Zippalanda ve Arinna gibi şehirlere herhangi bir saldırı yapmamalarının nedeni ise, Fırtına Tanrısı ve Güneş Tanrıçasının merkezi olarak gösterilmesi etkili olmuştur (Ünal, 1999: s. 205). Kuzey Suriye ve Mezopotamya bölgelerine akınlarda bulunan Hititler, buralardan elde edilen ganimetleri tanrıların kült merkezlerine taşımışlar ve kültürlerini zenginleştirmişlerdir. Örneğin; I. Hatutusuili'nin güneydoğu seferini anlatan Akadça yazıtta, akınlarda alınan parasal kaynakların Hattuşaş'a taşındığı, elde edilen gelirlerin tanrıların tapınaklarına yerleştirildiği, kadın köleleri Arinna'nın Güneş Tanrıçasının hizmeti için görevlendirildiği anlatılmıştır (Alp, 2005: s. 66; Dinçol, 1982: s. 29).

Duymuş Floriotı ve Eser'e göre; İslam geleneğinde yer alan istihareye yatma uygulaması, hem Eski Mezopotamya hem Hitit toplumunda benzer şekilde uygulanmıştır. Uykudan önce İslam'da abdest yoluyla arınma söz konusu iken, adı geçen toplumlarda bir arınma yapıldıktan sonra ardından, rüyaya yatma söz konusudur. Saray ve tapınaklarda yer alan rüya yorumcularının, üst düzey devlet kademelerine atanmaları ise bu konunun öneminin bir sonucudur (Duymuş Floriotı ve Eser, 2013: s. 86).

3. İKTİSADİ HAYAT

Hititlerin iktisadi hayatlarıyla ilgili birçok bilgi, bulunan yazıtlar sayesinde, o döneme ışık tutmuştur. Bu dönemle ilgili bilgi veren diğer vesikalar arasında Hitit abideleri, kabartmaları ve yasaları bulunmuştur. Yerleşim yerlerinde yapılan arkeolojik araştırmalar da iktisadi hayatın nasıl olduğunu göstermiştir (İnan, 1939: s. 424). Hititler, merkezi Hattuşaş (Boğazköy) olan Yukarı Kızılırmak havzasında M.Ö. 2000'lerde kurulmuştur. Mezopotamya ve Mısır ile ekonomik ilişkilerde bulunmuşlardır. Hititlerin başkenti Hattuşaş bir ticaret merkezi konumunda olup, kervanların uğrak yeri olmuştur. Hititler de ticari hayat çok canlı olup, büyük bir tüccar zümresini içinde barındırmıştır. Hayvancılık, tarım ve madencilik gibi faaliyetlerde çok ileri düzeyde gelmişlerdir (Tabakoğlu, 1986: s. 46).

3.1. Tüccarlar Ve Ticaret

Hitit halkı, kralları için her alanda ve her zaman çok çalışmışlardır. Bunlar arasında tüccarlarda direk kral için çalıştıkları bilinmektedir. Bu kişiler krala özel olarak tüccarlık yapıp, "majestenin tüccarları" diye isimlendirilmişlerdir. Bunların vazifeleri arasında Krala gönderilen vergileri, hediyeleri, değerli metallere, taşlardan veya boyanmış giysi ve kumaşlardan teşkil olunan mallarıdır. Bu ürünleri inceleyip gerekli gördüğü malları, Başkente ulaştırmakla görevlendirilmişlerdir (Alparlan, 2003: s. 32).

Hititler, ticaretin canlı olduğu Doğu Akdeniz bölgesinde egemenlik sağlamaya çalışmış, bu bölgede ki kıyı kentlerinde hâkimiyet elde etmek için mücadelelere girişmişlerdir. Bu bölgenin elde tutulmasıyla dışardan gelebilecek her türlü malın ulaşımını kolaylaştırmışlardır. Hitit krallarının devletin ilk oluşumundan itibaren, Suriye topraklarını almak istemesinin ana nedenleri arasında, bu bölgenin bir ticaret merkezi konumunda olmasıdır. Orta Anadolu bölgesinde kıyılara uzak olması ve ticaret yollarına ters düşmesi Hititleri Doğu Akdeniz bölgesine yönlendirmiştir. Bu dönemde, bir ticaret merkezi haline gelen Ugarit kenti, Hititlerin bölgeye yönelmesiyle birlikte yapılan antlaşmalarla İmparatorluk Çağı'nda Hititlerin bir eyaleti haline gelmiştir (Astour, 1981: s. 23–24; Alparlan, 2003: s. 34). Mısır'dan gemilerle tahıl gönderildiğine dair kayıtlar var ki, bunun da kıtlık yıllarıyla ilgili olması gerektiği tahmin edilmektedir (Klengel, 1974: s. 165-174).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

Anadolu bölgesine farklı dönemlerde girişler yapan Hititler, Anadolu'da bulunan Asur Ticaret Kolonileri zamanından itibaren yerleşmeye başlamışlardır. Anadolu bölgesine tamamen yerleşen Hititler, Hattuşaş'ı başkent yapmalarıyla bölgede ki Asurlu tüccarların faaliyet alanlarını kısıtlamış ve zamanla bölgede ki ticari gelirlerin hepsini eline geçirmeyi başarmışlardır. Bu Hititlerin ticaret konusunda ki faaliyetlerinin neticesinde olmuştur. Ali Dinçol'un da belirttiği gibi, "Hitit Devleti'nin ortaya çıkışı ile birlikte merkezi bir otoritenin kurulması, eski ticaret örgütlenmesinin kent beylerine bağlı olan çıkar ilişkilerini değiştirmiş olmalıdır; Hitit kralları kendi topraklarında yabancıların kazanç sağlamalarına olasılıkla izin vermemişlerdi." (Dinçol, 1982: s. 69).

3.2. Tarım Ekonomisi

Bulunan Hitit yazıtlarında bahsedilen diğer ürünler arasında meyve ağaçları ve üzüm bağları da bulunmuştur. Bu yasalardan da anlaşılmaktadır ki, Hititler de halkın çoğunluğu tarımla uğraşmıştır (Kınal, 1998: s. 163). Hititlerde tarımın iktisadi hayatın en önemli yerinde bulunmasının nedenleri arasında ekim ve ürün bolluğunun sağlandığı ufak, bir okadar karmaşık çiftlikler oluşmasıdır. Hititlerin Anadolu'da coğrafi şartların el verdiği şekilde çiftlikler yapması, tarımın ayakta tutulabilmesinin ana nedeni olmuştur. Anadolu, coğrafi olarak tarım arazilerinin dönemin araç gereçlerine göre işletilmesi zor olan bir bölge durumunda olmuştur. Hitit çiftliklerinde sebze, meyve, tahıl ürünleri ve evcil hayvanlar bulunmuştur (Bryce, 2003: s. 90).

Hitit ekonomisinde tarımın öneminin çok olmasının diğer bir nedeni ise, Hattuşaş gibi çok kalabalık olan bir şehrin beslenme ihtiyacının karşılanması da etkili olmuştur (Macqueen, 2009: s. 106). Bağlı prensliklerden gelen vergiler haricinde, kendi topraklarında işletilen tahıllar, önemli merkezlerde yapılan yapılarda muhafaza edilerek bir taktiksel güç olarak kullanılmıştır. Yapılan son araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yeni bulgulardan depoların imarı ile ilgili bilgi verilmiştir. Hattuşaş'ın kuzeydoğu bölgesinde yapılan araştırmalarda şimdiki ismi Büyükkale olan yerleşkeden, yaklaşık olarak on bir tahıl ambarı şeklinde yapı çıkmıştır. Aynı zamanda aşağı şehrin güneybatı kısmında "kapı duvar" diye isimlendirilen yapının arkasında, on altı oda şeklinde olan birbirinin aynı yönünde bulunan iki depo ortaya çıkmıştır (Bryce, 2003: s. 93).

Tahıl üretiminin çeşitliliği sadece kitabelerde geçmemiş, tarım arazileri olarak işletilen toprakların konumunda ve bulunduğu dönemde ki koşullar düşünerek de işletilen arazilerin verimliliği düşünülmektedir. Hititlerin yaşadığı yer olan Anadolu'nun iç kesimleri en bol yağmuru ilkbahar ayının ortasında almıştır. Hitit yazılarında "Hamesant" diye adlandırılan bahar aylarında sulamanın yapılmasından dolayı en bereketli geçen dönemler olmuştur (Hoffner, 1974, s. 22). İşletilen ürünlerin en önemlileri arasında buğday ve arpa olduğu bilinmektedir. Bunlar dışından birçok sebze ve meyve ekilmiştir (Macqueen, 2009: s. 106). Bu çağda olan ürünlerin arasında ne varsa, bunların birçoğu Hitit ürünlerinde de görmek mümkündür (Bryce, 2003: s. 89, 90). Yetiştirilen ürünler, yerleşim yerlerinden uzakta bulunan büyük arazilerde değil, evlerin bitişiğinde ekilmişlerdir (Klengel, 1986: s. 25).

Alan araştırmaları esnasında tahıl ezmek için havan taşlarına rastlanılmış, sadece tahıl ürünleri değil, aynı zamanda içecek ürünleri içinde çalıştırıldığı ve şarap ile bira üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bilgiler, Boğazköy yazıtlarında bulunan ve bahsi geçen tanrılara ikram edildiğine dair, libasyonlarda ulaşılmıştır. Bu yazıtların dini metinleri içlerinde bulundursalar da, tarım arazileriyle ilgili ayrıca bilgilerde verilmektedir (Alp, 1997: s. 44).

Hititlerin, yaşadıkları dönemde kullanmış oldukları araç gereçler, bu zamana kadar gelmiştir. Bu zamana kadar gelen ve çiftçilerin kullandığı saban Hititlerden bugünlere kadar kullanılmıştır. Hitit yasalarının 155. maddesinde "saban öküzü" isminin geçmesinden anlaşılmıştır. Saban, Anadolu çiftçilerine Hititlerden kalan mirasların en önemli aletlerin başında olduğu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

anlaşılmıştır. Bu yasa maddesinde saban öküzünün kirası bir yarım şekel olarak belirlenmiştir (Kınal, 1998: s. 163).

Hitit çiftlikleri, tarımın büyük bir yer kapladığı ekonomisinde, hayvancılığında yapıldığını ve devletin hayvancılıkta büyük katkılar (teşvikler) sağladığını göstermektedir. Çiftlikler, tarıma alternatif oluşturmuşlardır. Buralarda yetiştirilen hayvanlar, devletin elinde hazır mal bulunmasını sağlamıştır. Hayvanların yetiştirilmesi için ekim yapılmayan araziler (meralar) seçilmiştir. İç Anadolu bölgesinin ikliminden dolayı hayvanlar yılın tamamında otlatılamamışlardır. Şimdiki ki gibi yaylacılık şeklinde belirli bir süre dışarıda otlatılan hayvan sürüleri, belirli bir süreden sonra çiftlik sahibinin kendi arazisinde otlatılmaya devam edilmiştir. Bu özellikler Mezopotamya ve Akdeniz bölgesinde de böyle devam etmiştir (Bryce, 2003: s. 99-100). Hititlerde tarımdan sonra en önde gelen geçim kaynağı hayvancılık olmuştur. Yetiştirilen hayvanlar arasında büyükbaş olarak sığır, domuz, eşek, at, küçükbaş olarak ise koyun ve keçi gibi hayvanlar yetiştirilmiştir (Sevinç, 2007: s. 17). Yetiştirilen bu hayvanlardan çeşitli yiyecekler ve yağlar üretilmiştir (Hoffner, 1969: s. 137). Geçim ve ekonomik kaynakları arasında, ortaya çıkan belgelerde dayanarak, arı balının da önemli bir yer kapladığı anlatılmıştır (Dinçol, 1982: s. 68).

Tarım ve hayvancılıkla geçinen Hitit halkı, bazı dönemlerde yaşanan kuraklık, sel, ürünün çürümüş olması ve hayvanların geçirdiği hastalıklardan dolayı kıtlık dönemlerine girmişlerdir. Özellikle Hititlerin son dönemlerinde rastlanılan bu olaylar, devletin güçsüzleşmesine neden olmuştur. Temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Hititlerin, ekonomik güçlenmelerinden dolayı siyasi güçlerini de artırmışlardır. Ama tarım arazilerinin yağmur sularıyla veya kuraklıkla sık sık karşılaşmaları sonucunda yıkılma sürecine girmişlerdir. Hititlerin son dönemlerinde dışarıdan mal satın aldıkları kaynaklarda geçmiştir (Ünal, 2005: s. 52).

Elde edilen yazıtlarda, yetiştirilen ürünler arasında tahıl, arpa, buğday gibi hububatlar ve bazı baklagiller ekildiği anlatılmıştır. Bunlardan başka üzüm bağları ve incirlikler, ayrıca yağ için zeytininin de ekildiği anlatılmıştır. Gün içinde yenilen yemeklerde ve özel günleri olan bayramlarında ekmek, şarap ve biranın, kurbanların kesilerek yenilip içilmesinden bahsetmiştir. Hititlerde ziraat alanında hangi ürünlerin üretildiği hakkında gerekli bilgileri bu günlere aktarılmasında gene yazıtların sayesinde olmuştur (Sevinç, 2007: s. 3-48). Tarımın halk için bu denli önemli olması da ürünlerin çeşitliliğini arttırmıştır. Tarımın bu kadar ön planda tutulması hayvancılığı ikinci sırada tutmuştur. Bu nedenle Hititlerde üretimde hayvancılık ikinci sırada yer almıştır. Yetiştirilen hayvanlar arasında sığır, domuz, eşek, at gibi büyükbaş hayvanlar bulunmuştur. Yetiştirilen küçükbaş hayvanlar arasında koyun ve keçi bulunmuştur (Ertem, 1965: s. 96). Elde edilen Hitit çivi metinlerinde arıcılığın çok büyük boyutlarda yapıldığı, ticari ve ekonomik kazanımlar sağladığı yazılmıştır (Ertem, 1965: s. 242-244).

3.3. Ev Ekonomisi

Tarım ve hayvancılığa göre şekillenen Hitit ekonomisinde en küçük birim Hitit yazıtlarında belirtilen, Hititçesi parn-pir olan “Ev” idi (Friedrich, 1952: s. 269). Hititlerde ki “Ev” sistemi, toplumdaki hiyerarşik sistemi de göstermiştir. Hiyerarşik sistemde küçük yapılı evler büyük yapılı bir evin çevresinde kümelenip ona bağlı bir şekilde üretim yapmışlardır. Büyük veya küçük bir “Ev” saraya, tapınağa, asil sınıfında bulunan birine bağlı bir şekilde de olmuştur. Bu “Ev”ler üretimin merkezi konumunda bulunmuşlardır (Klengel, 1986: s. 25-27, 29; Ünal, 2007: s. 67).

Hititlerde imparatorluk çağında kral tahtında olan III. Hattusili ve eşi Kraliçe Puduhepa zamanında (M.Ö. 1275-1250), Kraliçe Puduhepa'nın yaptığı adaklar “Ev”lerin üretim alanında gelirler sağladığının en önemli göstergelerinden olmuştur. Kraliçe Puduhepa, Kral Hattusili'nin bozulan sağlığının iyileşmesi için Tanrıça Lelwani'nin adına kurbanlar kesmiş, tanrıçaya kurbanlar adayan Kraliçe, iktisadi alanda görev yapan “Ev”lere hizmetli görevlendirerek adağını

gerçekleştirmiştir. Adak metninin ilk satırlarında; Kraliçe, bu adağı kocasının sağlıklı olması ve uzun yıllar yaşaması için Tanrıça Lelwani'ye adadığını ifade etmektedir (Otten und Souček 1965: s. 16-17).

Tapınakların bulunduğu Arinna ve Zippalanda kentlerinin diğer kentlere göre daha farklı muamele görmelerinin nedeni şehirlerin sadece dini sembolleri sayesinde olmamış, aynı zamanda bu şehirlerin dokumacılık alanında çok gelişmiş şehirleri arasında olmaları etkili olmuştur. Eski yasalarda Arinna ve Zippalanda şehirlerinde yaşayan dokumacıların, evlerinin ve topraklarının muafiyet altında oldukları ama yeni yasalarla birlikte bu şehirlerde dokumacılık yapanların sadece evlerinin muafiyet sahibi oldukları belirtilmiştir (Hitit Yasaları tercümesi için bkz. Friedrich, 1971, s. 33; İmparati, 1992, s. 69).

3.4. Madencilik Ve Metal Ekonomisi

Anadolu M.Ö. 2000 yıllarında maden üretimi ve ticareti alanında ilerlemiş bir coğrafyadır. Anadolu'nun bu zenginliği diğer devletlerin ilgisini çekmiştir. Ege denizinin diğer kıyısında bulunan Ahhiyava Krallığı, Anadolu'daki bu ticareti fark etmiş ve Hititlere karşı saldırılarda bulunmuştur. Bu saldırılar esnasında Batı Anadolu'da yaşayan yerel krallıklarında desteğini sağlamıştır. Bu saldırıların amacı Batı Anadolu yoluyla Anadolu'dan ve Transkafkasya'dan kolaylıkla maden elde edilmek istenmiştir (Ay, 2010: s. 27-36). Özellikle demirciliğin ilerletilmesi Hititleri askeri anlamda güçlü kılmıştır. Hititler de bulunan diğer bir özellik ise toplumda sınıfsal farklılıkların olmasıdır. Köle olanlar ve köle olmayanlar diye iki sınıf bulunmuştur (Tabakoğlu, 1986: s.46).

3.5. Tapınak Ekonomisi

Eski Anadolu topluluklarında olduğu gibi Hititlerde de araziler ve onların işletilmesi, evrenin ve insanlığın sahibi Fırtına Tanrısına ait olduğu düşünülmüştür. Fakat tanrının arazileri işleme hakkını Labarna'ya bıraktığı yani toprağın işlenmesi için kralın gönderildiği ve kralın istediğini uygulayabileceği düşüncesi hâkim olmuştur (Güterbock, 1997: s. 229). Böyle bir durum krallıkla yönetilen bir devletin ayakta durması için gerekli olmasıyla beraber, aynı zamanda eski Anadolu topluluklarının hepsinde de devletin devamı için gerekli görülmüştür. Karmaşık toplulukları içinde barındıran devletlerde ekonomik güç iyi olduğu sürece bir arada yaşama duygusu perçinleşir. Bundan dolayı tapınakların gelirlerini arttırarak, devlet içinde yaşayan etkin kişilerin bağlılığını sağlamlaştırmak istemişlerdir (Yakar, 2000: s. 48). Gelirlerin birçoğunun tapınaklara bağlanmasıyla beraber güçlenen Hitit ekonomisi, yöneticilerin ülkenin her kentinde yönettikleri tapınaklar aracılığıyla güçlerini korumaya çalıştıkları görülmüştür (Beckman, 1989: s. 102).

Mehmet Özmenli'ye göre; Tapınaklar/Mabetlerin anlamları birlikte olma demektir. Mabetlerdeki işlemler insan ruhunun taş, renge, ağaca, motife yansımalarıdır. Yaratıcısına yaklaşmaya çalışan insan yüreğinden zihnine, zihninden ellerine, ellerinden de taş, ağaca, cama, seramiğe medeniyet işlemişlerdir. Tapınak yalnızca dinin merkezi değil, iktisadi hayatın da merkezidir. (Özmenli, 2014: s.1290)

3.6. İş Gücü Ve İstihdam Kullanımı

Devlet adına toprağı işleten çiftçiler haricinde farklı zanaatlarla uğraşan belirli meslek guruplarının izleride bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucunda okunan yazıtlarda doktorların, marangozların, yapıcılarının, taş işçilerinin, çömlekçilerin, dokumacıların, ayakkabıcıların, terzilerin çırpıcıların, meyhanecilerin, balıkçıların, aşçıların, büytücülerin, kapıcıların bekçilerin bulunduğu meslekler ortaya çıkmıştır. Bu tür işlerde çalışan kişiler, hizmetlerinin çoğunu saraylarda ve

tapınaklarda yapmışlardır. Bu tür işlerin dışında madencilik mesleğini yapan kişilerde olmuştur. Bu kişiler aynı zamanda madenin eritilmesinde aktif çalışmışlardır (Macqueen, 1996: s. 97).

Çiftlikleri işleten kişiler, elemanları arasına aile bireylerinden kişiler yerleştirmişlerdir. Toprağın genişliğine ve verdiği ürünün oranına göre elemanlar çalıştırılmıştır (Ünal, 2005: s. 147-148). Hitit yasalarının 158. maddesinde çiftlikle ilgili durumlar belirtilmiştir. Bu bağlamda bir erkek yaz sezonunda çalıştırılmak için kiralanacaksa bedel olarak, 1500 litre arpa verilmiştir. Bu bedel ödeme para ile değil, genelde tahıl verilmesiyle olmuştur. Aynı zamanda kadınında kiralanması veya çalıştırılması sıkça görülmektedir. Bu çalıştırılan kişiler kendi özgür iradeleriyle çalışmışlardır. Kadın yaz sezonunda çalıştırılmak için kiralandığında bedel olarak, 600 litre arpa verilmiştir (Hoffner, 1997: s. 127). Kadın erkek arasındaki ücret farkının olmasının nedeni cinsiyet ayrımının olması değildir. İş gücü anlamında erkeğin, kadından daha verimli çalışmasının etkili olduğudur. Bu nedenle erkek kadına oranla iki kat fazla para almıştır (Klengel, 1986: s. 31). Hititlerde erkek kadın arasında iş esnasında iş bölümü de yapılmıştır. Erkekler yaz sezonunda hasadı yaparken, kadınlarda değirmencilik yapmakla görevlendirilmişlerdir (Hoffner, 1974: s. 29).

Toprağı işletmek için çalıştırılan kişiler ve çiftliklerde iş gücünün artmasına bağlı olarak eleman alınmasının yanı sıra, arazilerde ürün çeşitliliğinin fazla olduğu dönemlerde, devlet çiftliklere veya tarım arazilerine çalıştırılması için ücretsiz kölelerde göndermişlerdir. Hitit yazıtlarında gönderilen bu kölelere "Namra" ismi verilmiştir. Bu gönderilen kişilerin artmasına veya azalmasına bağlı olarak çiftliklerin fazla büyük olmadığı da anlaşılmıştır. Bunun nedeni ise, Anadolu'nun Mezopotamya gibi geniş düzlüklere sahip olmayan coğrafi yapısı etkili olmuştur. Yazıtlarda bahsedilen kölelerin çiftliklere gönderilmesi ve bu çiftliklerde aile bireylerinin de çalıştırılması aslında çiftliklerin çok da küçük olmadığını da göstermiştir (Ünal, 2005: s. 147-148).

4. HİTİTLERİN SONU

Batı Anadolu'da, Ahiyya Devleti'nin egemenlik kurmaya çalışması pek bir sonuç vermemiştir. Hitit metinlerinde net anlaşılmasına rağmen Ahhiyava veya Ahhiyö adı ile anılan ülkenin neresi olduğu belirlenememiştir. Hititlere karşı bölgede ki Vassal krallıklar olan Arzawa, Mira, Kuwalya, Wilusa, Karkisa, Pitassa, Lukka ve Seha ülkesi gibi krallıkları harekete geçirmeye çalışan Ahiyya Devleti bunu başaramamıştır. İsimleri geçen beylikler, Ahiyya Devleti'nin tahriklerine rağmen saldırıya geçmemişlerdir. Hatta Kadeş Savaşı sırasında Hititlerin saflarına katılıp, Mısır ordusuna karşı savaşmışlardır. Ahiyya Devleti ile Hititler en güçlü oldukları dönemlerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Hititlerin Ege bölgesindeki toplulukların ve Gaska boylarının akınlarıyla gücünü kaybettiği dönemlerde, Ahiyya Devleti'ni de ekonomik alanda dara sokmuş ve onlarda güçlerini kaybetmeye başlamışlardır (Ay, 2010: s. 27-36).

Ekonomisi tarıma dayalı olan Hititlerin yıkılması son dönemlerde yapılan araştırmalar sonucunda iklimin sertleşmesi, nem ve yağış miktarının azalması sonucu, tarımda oluşan üretimsizlik ekonomiye yansımış ve bu yolla güçsüzleşen Hititler yıkılma sürecine girmişlerdir. Tarımın yapılabilmesi için bölgenin yağış alması gerektiğinden, Anadolu bölgesinde yağış olmayınca tarımda da verimsizlik başlamıştır. Bu da Hitit İmparatorluğu'nun sonunu getiren nedenler arasında ilk sıralarda yer almıştır. Bu dönemde yaşanan verimsizlik, Hitit metinlerini yazan Suppiluliuma'nın yazıtlarında görülmemiştir. Fakat bu yazıtlar içinde geçen Mısır'dan deniz yoluyla tahılların getirildiği yazılmış, bu o dönemde yaşanan verimsizlikle ve kuaklıkla alakalı olduğu düşünülebilir (Klengel, 1977: s. 447-472).

5. SONUÇ

Güçlü bir ekonomiye sahip olan Hitit imparatorluğu, bu sayede güçlü bir orduya da sahip olmuştur. Anadolu coğrafyasına bir bölümüne hâkim olan Hititler, çevre bölgelerle ticari alanda etkileşimde bulunmuşlardır. Bunlar arasında Ege Denizi sahilleri, Suriye ve Mezopotamya örnek

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

olarak gösterilebilir. Bu bölgelerle yaptığı ticaretin herhangi bir sorunla karşılaşmaması için her türlü önlemi almışlardır. Özellikle ticari gelişmişliğini engellemeye çalışan Ahiyya Devleti ile mücadelelerde bulunmuşlardır. Ekonomisinin bozulmaması için hem iç işlerinde hem de dış işlerin çok katı tutum ve yasalar sergilemişlerdir.

Sonuç olarak; Hititler Anadolu'nun en kadim uygarlıklarından bir tanesi olmuştur. Ekonomik hayatı düzene bağlayan, istikrarlı bir üretim alanlarını oluşturmaları Hititleri aynı dönemde ki diğer uygarlıklardan ayrı tutmuştur. Hitit kalıntılarının araştırılması, Anadolu tarihi için ayrıca önemlidir. Gerekli proje destekleri sağlanıp diğer uygarlıklar hakkında da sosyal ve ekonomik yaşantılarının analizleri yapılarak Anadolu tarihi aydınlatılmalıdır. Anadolu'ya bıraktıkları mirasların başında tımar sistemi Hitit kültüründen kalmıştır. Arıcılık ve bal ticareti Hitit kültürünün, Anadolu'ya bıraktıkları ikinci önemli mirasıdır. Saban, kalan mirasların en önemli aletlerin başında olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALPARSLAN, M. (2003), "Hititler Çağında Anadolu ve Çevresinde Ticaret", Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri (9-10 Mayıs 2002), C.I, İstanbul.
- ALP, Sedat (1997), "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Kanesh Nesa'da Hititlerin Varlığı ve Yoğunluğu (Bilimsel Bir Oluşumun Öyküsü)", Gs Bilgiç, ss. 1-17.
- ARCHI, Alfonso; (1984), "Circulation of Goods in Non-Palatial Context in the Anient Near East", *Inculabula Graeca*, Vol. LXXXII, pp. 195-206.
- ASTOUR, M.C. (1981), "Ugarit and the Great Powers", *Ugarit in Retrospect: Fifty Years of Ugarit and Ugaritic*, G. D. Young (ed.), Eisenbrauns, pp. 23-24.
- AY, Şeyma (2010), "Ahhiyava-Hitit İlişkileri Ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri", ODÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1, ss.27-36.
- BEAL, Richard H; (1988), "The GIŠTUKUL-institution in Second Millenium Hatti", *Altorientalische Forschungen*, pp. 269-305.
- BECKMAN, Gary; (1989), "The Religion of the Hittites", *The Biblical Archaeologist*, Vol. 52, No. 2/3, Reflection of the a Late Bronze Age Empire The Hittites, pp. 98-108.
- BRYCE, Trevor; (2003), "Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum", Dost Kitabevi, Ankara, 299 s.
- CHİLDE, Gordon, (2007), "Tarihte Neler Oldu? ", Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- DİNÇOL, M. Ali; (1982), "Hititler", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi Cilt I*, Görsel Yayınlar, s. 18-136.
- DUYMUŞ FLORIOTI H.Hande ve Elvan ESER (2013), "Kutsal Kitaplar Ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakınoğu'da Rüya Olgusu Ve Algısı Üzerine", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(2), p. 73-87, ANKARA.
- EĞİLMEZ, Mahfi, (2005), "Hitit Ekonomisi", *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları*, İstanbul, s. 54.
- ERSOY, Arif ve Reyhan, Esmâ, (2001), "Hitit Devleti'nin Siyasi Gücü ile Ekonomik Kurumları Arasındaki İlişkiler", *Studien zu den Boğazköy-Texten*, ss. 115-133.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

- ERTEM, Hayri (1965), "Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası", Ankara, ss. 1-96.
- ERTEM, Hayri (1972), "Çivi Yazılı Metinlere Göre Hititlerde Tarla Tarımı", VII. TTK Kongresi Bildirileri, 25-29 Eylül 1970, Ankara.
- FRIEDRICH, J. (1952), *Hethitischen Wörterbuch, Hittite Dictionary*, Heidelberg.
- GÜTERBOCK, Hans Gustav (1997), "Authority and Law in the Hittite Kingdom", *Perspectives on Hittite Civilization: Selected Writings of Hans G. Güterbock*, pp. 229-232.
- HOFFNER, Harry A. (1969), "Hittites". *People of the OT World*, pp 127-155.
- HOFFNER, Harry A. (1974), "Alimenta Hethaeorum: Food Production in Hittite Asia Minor", *American Oriental Series V 55*, Connecticut.
- HOFFNER, Harry A., (1997), "The Laws of the Hittites: a Critical Edition, *Documenta et Monumenta Orientis Antiqui*", Leiden, New York, Köln, pp. 362.
- IMPARATI, F. (1992), *Hitit Yasaları, The Laws of the Hittite*, çev. Erendiz Özbayoğlu, Ankara.
- İNAN, Afet; (1939), "Etilerde Ekonomi Hayatı", *Belleten Cilt: 3*, ss. 423-435.
- KINAL, Füzün; (1998), "Eski Anadolu Tarihi", *Türk Tarih Kurumu Basımevi*, Ankara.
- KILIÇ, Yusuf ve Suzan AKKUŞ MUTLU (2013), "Çivi Yazılı Hukukta Kölelere Verilen Cezalar", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(7) p. 283-292, ANKARA.
- KLENGEL, Horst; (1986), "The Economy of the Hittite Household", *Oikumene Studia ad Historiam Antiquam Classicam et Orientalem Spectantia 5*, pp. 23-31.
- MACQUEEN, J.G. (1996), "The Hittites and Their Contemporaries in Asia Minor", London.
- MACQUEEN, J. G.; (2009), "Hititler ve Hitit Çağında Anadolu", *Arkadaş Yayınevi*, Ankara.
- MARTINO S.D. (2006), "Hititler", (çev. Erendiz Özbayoğlu), Ankara.
- OTTEN H. und V. Souček (1965), "Das Gelübde der Königin Puduhepa an die Göttin Lelwani" (*Studien zu de Boğazköy-Texten 1*), Wiesbaden, ss. 16-17.
- ÖZMENLİ, Mehmet (2014), "Tapınak-Medeniyet İlişkisi", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(10), ss.1281-1292, Ankara.
- REYHAN, Esmâ; (2009), "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım", *Gazi Akademik Bakış, Sayı: 4 Cilt: 2*, ss. 164.
- SEVİNÇ, Fatma (2007), "Hititlerde Ölülere ve Yeraltı Tanrılarına Sunulan Kurbanlar", (Basılmamış Doktora Tezi), s. 3-48, Ankara.
- ÜNAL, Ahmet (1999), "Hititler-Etiler ve Diğer Anadolu Uygarlıkları", *Etibank Yayınları*, İstanbul.
- ÜNAL, Ahmet; (2005), "Hititler Devrinde Anadolu", *Kitap III., Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.
- ÜNAL, Ahmet; (2007), "Anadolu'nun En Eski Yemekleri, Hititler ve Çağdaş Toplumlarda Yemek Kültürü", *Homer Kitabevi ve Yayıncılık*, İstanbul.
- TABAKOĞLU, Ahmet (1986), "Türk İktisat Tarihi", *Dergâh Yayınları*, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

YAKAR, Jak; (2000), “Anadolu'nun Etnoarkeolojisi”, Homer Kitabevi ve Yayıncılık, İstanbul.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

DENİZ, A., Anadolu Tarihinde Hititlerin Sosyo-Ekonomik Yaşantısı, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/2 Winter 2015, p. 235-248, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7914>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/2 Winter 2015

